VINKOVAČKI REGIONALNI CENTAR KOMPETENTNOSTI U POLJOPRIVREDI, OPSTANAK POLJOPRIVREDE I DEMOGRAFSKA REVITALIZACIJA SLAVONIJE I BARANJE

Sandra CVIKIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Vukovar, J. J. Strossmayera 25, Vukovar, Hrvatska
sandra.cvikic@pilar.hr
Ružica ZUCIĆ
Poljoprivredno šumarska škola Vinkovci, Regionalni centar kompetentnosti, Ul. Hansa Dietricha Genschera 16, Vinkovci, Hrvatska
zucic@zucic.org

Sažetak

Demografska revitalizacija Slavonije i Baranje nezamisliva je bez razvoja suvremene održive poljoprivrede. Ekološki osviještena i održiva poljoprivredna proizvodnja koja prati suvremene tehnološke inovacije i znanstvena postignuća danas je imperativ svih gospodarstava koja žele zadržati neovisnost proizvodnje hrane i osigurati kvalitetan i zdrav život svojih građana. Prema tome, srednjoškolsko obrazovanje i osposobljavanje, odnosno strukovne škole u poljoprivredi ključni su i nezaobilazni faktor u promišljanju o poljoprivrednoj ekonomskoj neovisnosti hrvatskog gospodarstva, zbog čega se strukovne škole unatrag deset godina kontinuirano usavršavaju, i kadrovski i infrastrukturno kroz projekte izgradnje regionalnih centara kompetentnosti. Regionalni centri kompetentnosti stoga su kreativan i inovativan oblik obrazovanja i osposobljavanja koji omogućuje kontinuirani profesionalni rast i razvoj djece i mladih kao temelja demografske revitalizacije Hrvatske, pa tako i Slavonije i Baranje. Cilj je rada, na primjeru vinkovačke Poljoprivredno šumarske škole, utvrditi u kojoj su mjeri i na koji način provedbom projekta i otvaranjem Regionalnog centra kompetentnosti u poljoprivredi stvoreni preduvjeti za zadržavanje mladih i kompetentnih ljudi u proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda na području Slavonije i Baranje. Istovremeno, na temelju istražene znanstvene i stručne literature, kao i strateško-planskih dokumenata EU-a, nacionalne i regionalne razine, želi se utvrditi kakav je potencijal regionalnih centara kompetentnosti ne samo za zadržavanje nego i za doseljavanje mladih obitelji i gospodarstvenika na Istok Hrvatske, kako bi se demografsko pražnjenje tog prostora usporilo i zaustavilo. U tu svrhu rabit će se kvalitativna sociološka metodologija analize sadržaja odabranih relevantnih tekstova uz primjenu kritičke teorije razvojnih politika nacionalne i EU razine u kontekstu regionalnog razvoja Republike Hrvatske.

Ključne riječi: regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi, mladi, obrazovanje i osposobljavanje, demografska revitalizacija.

Ključna poruka rada: Vinkovački regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi kao kreativan i inovativan oblik obrazovanja i osposobljavanja aktivno doprinosi demografskoj revitalizaciji Slavonije i Baranje, jer omogućuje razvoj poljoprivredne ekonomske neovisnosti suvremenog hrvatskog gospodarstva.

1. Uvod

Ministarstvo je znanosti i obrazovanja (u nastavku: Ministarstvo) 2018. godine imenovalo regionalne centre kompetentnosti (u nastavku: RCK) kako bi se u Hrvatskoj omogućilo jačanje strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (u nastavku: SOO) u pet prioritetnih sektora: turizam i ugostiteljstvo, strojarstvo, elektrotehnika i informacijske i komunikacijske tehnologije, poljoprivreda i zdravstvo. Formiranje ovih centara temeljilo se na investicijama u infrastrukturu i opremu iz Europskog regionalnog fonda za razvoj, kao i investiranje u kvalitetu obrazovanja i učenja iz Europskog socijalnog fonda od 2020. do 2023. godine u iznosu od preko 260 milijuna Eura (ReferNet Croatia; Cedefop, 2023). Nakon uspješnog završetka proces formiranja 25 RCK Ministarstvo je u srpnju 2023 godine potvrdilo njihovo daljnje imenovanje na sljedećih pet godina. Ovo imenovanje slijedi strateški obrazovni okvir, posebice hrvatsku nacionalnu strategiju razvoja do 2030. godine i nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja 2022. – 2027. godine, jer te politike predlažu dodatne mjere potpore RCK kako bi novonastala infrastruktura u potpunosti realizirala svoje aktivnosti i utjecala na SOO. Jedan od tih RCK je i Regionalni centar kompetentnosti Poljoprivredno šumarske škole u Vinkovcima (u nastavku: RCK Vinkovci) koji je nastao uspješnom provedbom projekta *Centar za suvremene tehnologije i obrazovanje u poljoprivredi u razdoblju 2019. – 2023. godine.* Projekt je bio financiran sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj (I. faza) i Europskog socijalnog fonda (II. faza). Vinkovački je RCK prema tome, kako je to prethodno navedeno, sada stvorio sve preduvjete za daljnji razvoj i jačanje SOO u poljoprivredi u sljedećem programskom razdoblju do 2029. godine. Njegova zagarantirana financijska održivost na taj način otvara nove mogućnosti za zadržavanje mladih i kompetentnih ljudi u proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda na području Slavonije i Baranje. Stoga se s pravom postavlja pitanje, je li centar u mogućnosti svojim radom i suradnjom s gospodarstvenicima i poljoprivrednicima ne samo proizvesti traženu radnu snagu za tržište rada, nego i privući doseljavanje mladih obitelji i gospodarstvenika na Istok Hrvatske kako bi se demografsko pražnjenje ovih prostora usporilo i zaustavilo? U pokušaju da se da odgovor na to pitanje, rad u nastavku prvo pruža kratak uvid u znanstvenoistraživački okvir i sažeti prikaz hrvatskog stanja sustava SOO. Nakon toga je prikazana demografska slika Istoka Hrvatske i osvrt na analizu tržišta rada i potencijal RCK Vinkovci u demografskoj revitalizaciji Slavonije i Baranje, te zaključna razmatranja.

2. Znanstvenoistraživački okvir

Cilj je ovog rada, na primjeru vinkovačke Poljoprivredno šumarske škole, utvrditi u kojoj mjeri su i na koji način provedbom projekta i otvaranjem RCK u poljoprivredi stvoreni preduvjeti za zadržavanje mladih i kompetentnih ljudi u proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda na području Slavonije i Baranje. Istovremeno, se na temelju istražene znanstvene i stručne literature, kao i strateško-planskih dokumenata EU, nacionalne i regionalne razine želi utvrditi kakav je potencijal RCK ne samo za zadržavanje nego i za doseljavanje mladih obitelji i gospodarstvenika u pet istočnohrvatskih županija. U tu svrhu, koristi se kvalitativna sociološka metodologija analize sadržaja odabranih relevantnih tekstova uz primjenu kritičke teorije razvojnih politika nacionalne i EU razine u kontekstu regionalnog razvoja Republike Hrvatske. Posebna pozornost posvetila se nalazima provedenog istraživanja za potrebe vinkovačkog RCK koji upućuju na njegov veliki gospodarski potencijal u razvoju stručnih kadrova traženih na tržištu rada u poljoprivredi, te posljedično, značajnoj ulozi centra u spriječavanju i usporavanju demografskog pražnjenja Istoka Hrvatske. Znanstvenoistraživački okvir provedenog „kvalitativnog sociološkog istraživanja" (Denzin i Lincoln, 1998) podrazumijevao je prema tome dvije razine. Na prvoj razini koristila se metodologija „istraživanja na radnom mjestu" (Gilbert, 2008; Bryman, 2012) jer ona omogućuje dubinsko istraživanje dokumenata i prethodnih istraživanja kao sekundarnih izvora podataka, odnosno prikupljanje informacija o specifičnoj temi istraživanja, u ovom slučaju to se odnosi na SOO u poljoprivredi u Hrvatskoj, o RCK, demografskoj slici stanja u Slavoniji i Baranji, i tržištu rada. Potom se na drugoj razini, koristila metodologija „analize sadržaja" (Halmi, 2005: 379-388). Ovom metodologijom se istražio potencijal novooformljenog vinkovačkog RCK u kontekstu zadovoljavanja potreba tržišta rada u poljoprivredi na Istoku Hrvatske, i posljedično utjecaj njegovog djelovanja na zadržavanje i privlačenje mladih ljudi u pet istočnohrvatskih županija. Interpretativni pristup uključuje u tom smislu tri komponente koje se međusobno isprepliću – interpretativna, multimetodska i komponenta opisa prirodnog okružja, u ovom slučaju opisa demografskog konteksta Istoka Hrvatske i RCK Vinkovci (Mejovšek, 2008: 160). Prema tome, kako je to već spomenuto, pored kvalitativne sociološke analize i interpretacije različitih dokumenata i publikacija, u cilju potpunijeg i pouzdanijeg prikupljanja potrebnih informacija koristila su se i službena statistička izvješća dočim je omogućena „triangulacija" u empirijski utemeljenom istraživanju (Creswell, 1998). Analiza sadržaja odabranih tekstova je stoga uključivala redukciju podataka, prikaz podataka, te donošenje i verifikaciju zaključaka (Zechmeister i sur., 2001). Nakon što je prikupljeno dovoljna količina podataka, u prvom koraku su izdvojene najbitnije informacije, koje su potom prikazane u sintetiziranom obliku kao ključni nalazi provedene analize. U završnom koraku, doneseni su zaključci i interpelacija dobivenih rezultata provedene analize. Potrebno je naglasiti kako se ovdje nije dublje ulazilo u prikaz različitih interpretacija razvoja RCK i njihovog utjecaja na gospodarski razvoj i poljoprivredu u Hrvatskoj, jer takvih istraživanja za sada nema.

Istovremeno, slična međunarodna istraživanja tematski vezana za EU autorice rada nisu uspjele pronaći. Naime, većina se znanstvenoistraživačkih i stručnih radova odnosila na teoretiziranje uže specijalizacije strukovnih zanimanja u novim institucionalnim okvirima centara izvrsnosti što nije u fokusu ovoga rada. Primjer je takve vrste istraživanja i dokument JRC Science for Policy Report Skills and Smart Specialisation iz 2019. godine. Zbog toga se razvoj RCK promatra i interpretira iz očišta kritičke teorije (Manners, 2020) razvojnih politika nacionalne i EU razine u kontekstu regionalnog razvoja RH. Premda se ovdje neće dati iscrpan pregled teorijskog okvira i provedenih istraživanja u tom smislu, potrebno je ipak navesti kako kritička sociološka teorija, kako u kontekstu EU integracija tako i u kontekstu politika regionalnog razvoja EU, u najširem smislu podrazumijeva jedan transdisciplinarni pristup u društvenim znanostima koji kritički istražuje negativne posljedice procesa modernizacije (Manners, 2020: 139). Stoga je primjena takvog pristupa ograničena na „nekonvencionalna objašnjenja" koja ne predstavljaju u ovome radu intelektualni aktivizam postmodernističkog tipa, nego kritičko razumijevanje društvenog konteksta specifičnih populacija i područja koja se nalaze pod snažnim utjecajem reformskih politika i negativnih demografskih kretanja u Hrvatskoj (Manners, 2020: 139).

3. Stanje SOO u Hrvatskoj

Od Europskog inventara Nacionalnog kvalifikacijskog okvira za Hrvatsku iz 2012. godine koji jasno navodi što su očekivani ishodi Hrvatskog nacionalnog kvalifikacijskog okvira za SOO[1] pa sve do provedenog reformskog programa koji u tom smislu treba uskladiti ključne kompetencije s potrebama na tržištu rada; još uvijek je teško utvrditi je li i u kojoj mjeri došlo do očekivanih promjena u samom sustavu SOO. I dok Izvješće o ključnim kompetencijama u SOO za Hrvatsku iz 2016. godine iznosi ključne kompetencije[2] koje se promoviraju Hrvatskim kvalifikacijskim okvirom ali i Strategijom razvoja obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014) tek će Statistički pregled strukovnog obrazovanja i osposobljavanja za Hrvatsku iz 2017. godine pokazati kakvo je stanje strukovnog obrazovanja i osposobljavanja u Hrvatskoj u usporedbi s EU. Statistički pregled navodi kako Hrvatska ima relativno visok udio učenika u početnom SOO (63,5%) u odnosu na EU prosjek. Udio mladih koji su završili SOO i onda nastavili dalje svoje obrazovanje i osposobljavanje u Hrvatskoj ispod je prosjeka EU. Broj odraslih osoba koje su uključene u programe cjeloživotnog obrazovanja u Hrvatskoj je ispod EU prosjeka. Hrvatski zaposlenici i tvrtke u tom kontekstu također bilježe niži postotak sudjelovanja polaznika obrazovnog sustava i osposobljavanja na poslu nego što je to prosjek EU. Stopa zapošljavanja učenika koji su završili početno SOO (dobne skupine 20-24) ISCED[3] 3-4 razine u Hrvatskoj je

[1] Bolja povezanost obrazovanja i osposobljavanja sa potrebama tržišta rada; poboljšana društvena uključenost i jednakopravnost; poboljšani putevi koji povezuju podsustave i sektore; transparentnije i konzistentnije kvalifikacije; potpomognuto cjeloživotno učenje s dobrom osnovom za procjenu neformalnog i neslužbenog učenja.

[2] 1) komunikacija na materinjem jeziku; 2) komunikacija na stranim jezicima; 3) kompetencije u matematici, znanosti i tehnologiji; 4) digitalne kompetencije; 5) usvajanje tehnika učenja; 6) međuljudske, interkulturalne i socijalne kompetencije kao i građanske kompetencije; 7) poduzetništvo; i 8) kulturni izričaj

[3] Engleski akronim za International standard classification of education.

ispod prosjeka EU. Međutim, podatci pokazuju kako je stopa njihovog zapošljavanja veća od onih učenika koji su završili opće obrazovanje. U konačnici, udio odraslih osoba s visokoškolskom naobrazbom (dobne skupine 30-34) kao i osoba s nižom razinom obrazovanja manji je od prosjeka EU.

Iako su uvjeti na tržištu rada u Hrvatskoj 2017. godine bili nepovoljni, pitanje je je li se što u međuvremenu promijenilo provedbom strateških ciljeva, mjera, politika i projekata koji su trebali reformirati sustav SOO i prilagoditi ga ne samo za hrvatsko nego i za šire tržište rada EU. Prvo istraživanje javnog mnijenja u Hrvatskoj (Cedefop public opinion survey on vocational education and training in Europe: Croatia 2018) o SOO provedeno 2017. godine ukazuje na neke paradokse tog sustava. Naime, ispitanici - dionici strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te općeg obrazovanja - smatrali su kako je taj oblik obrazovanja inferioran u odnosu na druge mogućnosti koje se pružaju učenicima u Hrvatsko, ali ipak inzistiraju na tome da se mlade ljude treba i dalje motivirati za ta zanimanja. Iako drže kako SOO može utjecati na gospodarski razvoj i smanjenje nezaposlenosti u Hrvatskoj, i dalje su svjesni činjenice kako postoje još uvijek neriješena pitanja vezana za učenje temeljeno na radu. I dok većina građana smatra kako SOO u Hrvatskoj nije atraktivan i prestižan izbor karijere zbog nedostatne uključivosti i mobilnosti sustava, i dalje vjeruju kako taj isti sustav posjeduje i neke dobre kvalitete.[4] Pored ovog istraživanja, kratki pregled Strukovnog obrazovanja i osposobljavanja u Hrvatskoj iz 2020. godine tijekom prvog predsjedanja Hrvatske Vijećem EU navodi kako će se sada, između ostalog, raspravljati i o europskoj budućnosti SOO na temelju „rezultata Zaključaka iz Rige iz 2015. godine" gdje hrvatsko predsjedanje svoj fokus stavlja na dva glavna područja djelovanja – na učitelje i nastavnike budućnosti, i na daljnje jačanje mobilnosti istraživača i polaznika sustava obrazovanja (Cedefop, 2020: 5). Ovaj pregled, s jedne strane naglašava kako SOO „ima važnu ulogu u Hrvatskoj" jer ima najviši udio polaznika na srednjoškolskoj razini u EU, i sada kroz stečene transverzalne vještine omogućuje „izravan prijelaz u visoko obrazovanje za gotovo polovinu polaznika koji završavaju SOO" (Cedefop, 2020: 5). S druge strane, po prvi puta se izrijekom navodi kako „demografska kretanja uvelike utječu na udio učenika u programima naukovanja, smanjujući taj udio za više od pola u posljednjih šest godina" pa je zato „jedan od najvećih izazova za Hrvatsku (…) niska stopa sudjelovanja u cjeloživotnom učenju" (Cedefop, 2020: 5). Između vanjskih čimbenika koji utječu na SOO u Hrvatskoj, pregled u prvom redu navodi demografske čimbenike (Cedefop, 2020: 14). Pored projekcije broja stanovnika na temelju koje se prognozira znatan pad broja stanovnika do 2050 godine (16%), demografska slika Hrvatske pokazuje starenje stanovništva „zbog negativnog prirodnog prirasta i iseljavanja" pojačanog ulaskom u EU 2013. godine, što upućuje na zaključak da će „omjer stanovnika u dobi od 65+ i onih između 15 i 64 godine starosti nastaviti (…) rasti" (Cedefop, 2020: 14-15). Naime, takva su demografska kretanja neumitno utjecala i na „ukupno pohađanje srednjoškolskog obrazovanja" pa se tvrdi kako su trogodišnji programi redovitog SOO „posebno

[4] Sustav pruža potporu investicijama, veliki je broj vlasnika koji sudjeluju u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju kao i onih koji su završili školovanje, jaka rasprostranjenost osposobljavanja na radnom mjestu, te važnost i kvaliteta koje ne odstupaju od prosjeka EU.

pogođeni“ gdje se ukupan broj učenika smanjio za „29,4% u razdoblju od 2013. do 2019. godine“ (Cedefop, 2020: 15). I dok je upis u četverogodišnje programe „redovitog SOO-a i općeobrazovne programe (gimanzije) ostao (…) stabilan tijekom godina“ neka od najpopularniji trogodišnjih programa u zadnjih se šest godina prepolovio (Cedefop, 2020: 15). Je li moguće i kako u kontekstu snažne depopulacije Hrvatske i planiranih mjera razvoja SOO osmisliti rješenja koja će usporiti rastuće negativne demografske trendove i napuštanje hrvatskog tržišta rada mladih kvalificiranih osoba? U nastavku se rada stoga daje sažeti prikaz demografskog konteksta pet istočnohrvatskih županija jer je on preduvjet budućeg razvoja SOO mladih ljudi za zanimanja u poljoprivredi i prehrambenoj industriji.

4. Demografski kontekst Istoka Hrvatske

Republika Hrvatska se desetljećima nalazi u silaznom (depopulacijskom) demografskom trendu uslijed djelovanja različitih i dugoročnih destabilizacijskih demografskih, društveno-političkih i gospodarskih čimbenika kretanja i razvoja stanovništva. Hrvatska demografska kriza (Živić i Šimunić, 2024: 458) odraz je ne samo negativnih demografskih procesa i trendova, nego i duboke društvene, gospodarske i vrijednosno-identitetske krize kako na nacionalnoj tako i na globalnoj razini (Turk, Šimunić i Živić, 2018). Od davne 1958. godine pa sve do danas, kako je to vidljivo iz službenih statističkih podataka, stanovništvo Republike Hrvatske je u kontinuiranom procesu depopulacije[5] što će vremenom dovesti i do produbljenja populacijske polarizacije koja otežava ravnomjerni regionalni razvoj. Najnoviji podatci Eurostata za razdoblje 2012. – 2020. godine potvrđuju tu činjenicu, pa se sada u sklopu regionalne podjele EU[6] vidi kako na godišnjoj razini najvišu stopu depopulacije imaju dvije ruralne hrvatske županije: Vukovarsko-srijemska i Požeško-slavonska (Živić i Šimunić, 2024).[7] Zadnji popis stanovništva Hrvatske iz 2021. godine potvrđuje također depopulacijski trend u kojem prednjači Panonska regija[8] (Živić i Šimunić, 2024). Naime, pet hrvatskih istočnih, ruralnih panonskih županija – Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska i Vukovarsko-srijemska sada čine prilično homogenu prirodno-geografsku i historijsko-geografsku cjelinu unutar NUTS 3 klasifikacije EU regija na razini jedinica regionalne/područne uprave (Živić i Šimunić, 2024). Kako navedeni negativni depopulacijski trendovi i procesi snažno utječu na sve aspekte društveno-političkog i gospodarskog razvoja Hrvatske, pa tako i tržište rada, važno je prema tome navesti i osnovne podatke o upravno-teritorijalnom ustroju i stanovništvu pet županija istočnohrvatske regije na temelju zadnjeg popisa stanovništva iz 2021. godine. Naime, na prostoru od ukupno 12.486 km² koji čini petinu

[5] Što uključuje reprodukcijsku depopulaciju stanovništva, generacijsku depopulaciju, prirodni pad ili prirodnu depopulaciju, te proces demografskog starenja i visoke ostarjelosti stanovništva.

[6] Za nacionalnu klasifikaciju statističkih regija Europske unije u koju spada i Republika Hrvatska vidi: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_12_125_2507.html . Pristup ostvaren 12. studeni 2024.

[7] Za više informacija vidi: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230117-2 . Pristup ostvaren 12. studeni 2024.

[8] U sklopu nove podjele Republike Hrvatske na 4 statističke regije 2. razine (NUTS 2) nalazi se 5 ruralnih istočnohrvatskih županija: Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, i Vukovarsko-srijemska, koje su u fokusu ove analize. Za dodatne informacije vidi: https://www.istra-europa.eu/nova-statisticka-podjela-hrvatske-na-nuts2-regije/ . Pristup ostvaren 12. studeni 2024.

(22,1%) ukupne kopnene površine Republike Hrvatske upravno-teritorijalni ustroj ove istočnohrvatske regije čini 127 jedinica lokalne samouprave – 22 grada i 105 općina, te 998 samostalnih naselja (Živić i Šimunić, 2024). Na temelju popisa stanovništva iz 2021. godine, u tim je gradovima i općinama ukupno živjelo 665 868 stanovnika ili 17% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske (Živić i Šimunić, 2024). U gradovima je ovih pet istočnohrvatskih županija živjelo ukupno 387 406 stanovnika, dok je u općinama živjelo ukupno 278 452 osobe. Prema prosječnom broju stanovnika, najveći se gradovi nalaze u Brodsko-posavskoj, a najmanji u Požeško-slavonskoj županiji. Najveće se pak općine nalaze u Požeško-slavonskoj, a najmanje u Osječko-baranjskoj županiji. Prema tome, u četiri je od pet istočnohrvatskih županija, relativni udio stanovništva u gradovima, očekivano veći od relativnog udjela stanovništva u općinama (Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija) (Živić i Šimunić, 2024). Kako to navode Živić i Šimunić (2024), ako se uzme u obzir privremeno ili trajno odseljavanje stanovništva iz ove regije (suvremene migracijske struje) kao i njezino razvojno zaostajanje inducirano sporim rastom BDP-a i nedostatnim gospodarskim investicijama, onda ne iznenađuje snažan destabilizacijski utjecaj kojega ti čimbenici još uvijek imaju na demografsku dinamiku i depopulaciju ovih pet županija. Na razini jedinica lokalne samouprave, tj. gradova i općina, niti jedna od pet istočnohrvatskih županija nije ostvarila demografski porast, nego su sve zabilježile regresivna dinamička obilježja. Pa su tako gradovi u cjelini depopulirali po nižoj stopi (-14,72%) od općina (-20,84%), te se u oba slučaja radi o demografskom izumiranju kao tipu intenziteta međupopisne promjene (Živić i Šimunić, 2024). Potrebno je naglasiti kako najintenzivniju ukupnu depopulaciju na razini administrativnih gradova ali i općina bilježi Vukovarsko-srijemska županija, dok najmanju ukupnu depopulaciju gradova bilježi Virovitičko-podravska županija, a na razini općina je to Brodsko-posavska županija (Živić i Šimunić, 2024). Analizirani podatci zorno govore o trendu jakoga demografskog pražnjenja istočnohrvatskih županija (Živić i Šimunić, 2024). Naime, istočnohrvatski prostor pet županija u cjelini ima opadajuću bioreprodukciju stanovništva i demografski se prazni prirodnim (biološkim) putem (Živić i Šimunić, 2024). Istovremeno, istočna Hrvatska bilježi i mehaničko pražnjenje svog terirorija (Živić i Šimunić, 2024). U pet istočnohrvatskih županija, na razini gradova i općina, prevladavajući utjecaj općenito ima negativna gruba migracijska bilanca što znači da su na ukupno kretanje stanovništva te regije emigracije važniji čimbenik depopulacije od bioreprodukcije. Kako to ističe N. Pokos (2021: 11), pored ostalih negativnih demografskih kretanja u Hrvatskoj, posljednjih godina dolazi do još jednog nepovoljnog procesa – masovnog iseljavanja hrvatskih stanovnika nakon ulaska u članstvo EU 2013. godine. Dok, prema nepotpunim službenim podatcima Državnog zavoda za statistiku Hrvatska 2018. godina bilježi „16,5% manje iseljenih nego godinu prije", istovremeno dostupna „statistika stranih država" u razdoblju 2011. - 2018. godine „bilježi znatno veći broj stanovnika doseljenih iz Hrvatske" (Pokos, 2021: 11-12). „Regionalni aspekt" tog procesa iseljavanja u razdoblju 2016. – 2018. godine bilježi najveći broj iseljenih osoba prema podatcima hrvatske statistike (njih 123 303 stanovnika), kako to navodi N. Pokos, gdje tri istočnohrvatske županije prednjače u broju iseljenih osoba (2021: 24). „Relativno

najveći broj ukupno odseljenih" stanovnika „imala je Vukovarsko-srijemska županija, a zatim slijede još dvije istočnohrvatske županije; Požeško-slavonska i Brodsko-Posavska" (Pokos, 2021: 24). Ono što je iznimno obeshrabrujuće je činjenica da se po „intenzitetu iseljavanja" od 2016. godine do danas u Hrvatskoj ističu svih pet istočnohrvatskih županija „što u ranijim iseljeničkim valovima nije bio slučaj" (Pokos 2017, 2021). „Iz ovih županija odselilo je između 2016. i 2018. ukupno 38 201 stanovnika što je činilo 31% svih odseljenih" stanovnika Hrvatske. Akrap (2018) ističe kako je značajno iseljavanje „iz istočne Hrvatske posljednjih desetak godina u čvrstoj vezi s udjelom poljoprivrede u gospodarstvu tih županija" (Pokos, 2021: 24). Hrvatsko je stanovništvo, tvrdi se, napuštalo „poljoprivredu jer se nije moglo zaposliti u drugim djelatnostima" a „temeljni problem" u tom smislu nastaje zbog toga „što mali i srednji gradovi nisu mogli zadržati glavninu deagrariziranog stanovništva iz svojih gravitacijskih zona" (Pokos, 2021: 24).

Tablica 1: *Broj odseljenih u inozemstvo i koeficijent odseljenih 2016. – 2018. godine u pet istočnohrvatskih županija*

Županija	Broj stanovnika 2011. godine	Broj odseljenih stanovnika 2016. – 2018. godine	Koeficijent odseljenih
Brodsko-posavska	158 575	7 737	6016,1
Osječko-baranjska	305 032	12 363	4997,5
Požeško-slavonska	78 034	3 974	6279,4
Virovitičko-podravska	84 836	3 272	4755,6
Vukovarsko-srijemska	179 521	10 855	7455,7

Izvor: Prilagođeni tablični prikaz rada N. Pokosa (2021: 25-26)

Hrvatsko se stanovništvo iz te regije najviše iseljavalo u Njemačku. U odnosu na iseljavanje iz čitave Hrvatske najjače iseljavanje bilo je iz Vukovarsko-srijemske županije i potom iz Brodsko-posavske županije (Pokos, 2021: 26). Pored Austrije, u to je vrijeme Irska bila „najprivlačnija iseljenicima iz Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije" (Pokos, 2021: 28). S obzirom da se sada mahom sele cijele obitelji, statistički podatci pokazuju kako u „hrvatskim iseljeničkim tijekovima ponajviše sudjeluje relativno mlađe, radno i vitalno najsposobnije stanovništvo (između 18. i 35. godine života)" što će, kako tvrde demografi „utjecaj emigracijske depopulacije na buduće ukupno i prirodno kretanje stanovništva te na razvoj dobno-spolne i ekonomske strukture stanovništva biti vrlo velik, pa i odlučujući u smislu ostvarenja prosperitetnog populacijskog razvoja" (Pokos, 2021: 31). Recentna istraživanja ukazuju na to kako se izlaz iz demografske krize istočnohrvatske regije ne može tražiti isključivo u "radikalnoj promjeni upravno-teritorijalnog ustroja, nego u potpunoj rekonceptualizaciji strategije ukupnog i regionalnog razvoja Hrvatske prema modelima deperiferizacije s jedne strane, te (dobrovoljne) funkcionalne integracije, odnosno okrupnjavanja (spajanja) jedinica lokalne samouprave (napose općina) s druge strane, što je prevladavajući trend u europskim zemljama" (Živić i Šimunić, 2024).

Vidljivo je iz ovog sažetog prikaza demografskog stanja na teritoriju pet istočnohrvatskih županija kako negativni depopulacijski procesi i pražnjenje Istoka Hrvatske stvaraju uvjete u kojima je otežano i ograničeno planiranje sveukupnog društveno-gospodarskog razvoja te visoko nerazvijene regije Europske unije. Pitanje razvoja tržišta rada i s njim usklađenog sustava SOO sada je od ključne važnosti ne samo za županije i općine, nego i Hrvatsku državu općenito. Kako će to pokazati provedena analiza tržišta rada u pet istočnohrvatskih županija, RCK u Vinkovcima dobiva na svojoj važnosti ne samo zbog toga što će pripremati radnu snagu za poljoprivredno-prehrambeni sektor na razini svoje županije, nego i u okviru ostalih istočnohrvatskih županija. Budućnost i opstanak Istoka Hrvatske uvelike će ovisiti o tome kako će se i na koji način mladi ljudi zadržavati u tom prostoru obrazovanjem za poslove i zanimanja koja su velikim dijelom vezana za poljoprivredne djelatnosti. Demografska revitalizacija Istoka Hrvatske prema tome treba biti temeljena i na potencijalu kojega pruža novonastali RCK za sektor poljoprivrede u Vinkovcima.

5. Analiza strateško-planskih razvojnih dokumenata za sektor poljoprivrede i RCK

Strategija poljoprivrede do 2030. godine u svom uvodnom dijelu navodi kako se vizija razvoja suvremene hrvatske poljoprivrede temelji na konsenzusu predstavnika poljoprivredo-prehrambenog sektora. U razdoblju od deset godina se stoga svi napori usmjeravaju na ostvarenje vizije koja uključuje povećanu proizvodnju visokokvalitetne hrane "po konkurentnim cijenama" uz upravljanje prirodnim resursima na održivi način što će sve zajedno (unatoč promjenjivim klimatskim uvjetima) kako se tvrdi "doprinijeti poboljšanju kvalitete života i povećanju zaposlenosti u ruralnim područjima". Pored široko postavljenih prilika, strateških ciljeva, prioriteta, mjera i ciljanih područja intervencija za transformaciju poljoprivredno-prehrambenog sektora u Hrvatskoj, Strategija razvoja poljoprivrede do 2030. između ostalog uvodi u razvojni kontekst ostvarivanje provedbenih mehanizama kako bi povećanje dodane vrijednosti sektora rezultiralo otvaranjem novih radnih mjesta u ruralnim područjima. Tvrdi se, kako će se na taj način smanjiti i visoka stopa siromaštva u ruralnim područjima. Prema tome, četiri strateška cilja razvoja poljoprivrede predstavljaju temeljne razvojne smjernice za pet istočnohrvatskih županija te na razini Cilja 3. omogućavaju osmišljavanje aktivnosti koje će otvoriti veći broj ali i bolja radna mjesta u ruralnim područjima uz istovremeno ubrzano prelaženje na pametno i zeleno ruralno gospodarstvo. Kako bi se ključne potrebe suvremene poljoprivrede zadovoljile u onom segmentu koji se odnosi na zapošljavanje, potrebno je, pored ostalog, kako to navodi Strategija poljoprivrede do 2030. učiniti sljedeće:

- unaprijediti vještine radne snage u poljoprivredno-prehrambenom lancu poticanjem njihovog sudjelovanja u programima obrazovanja i obuke; i
- unaprijediti i sposobnosti proizvođača u poljoprivredno-prehrambenom sektoru za usvajanje novih znanja o upravljanju i planiranju u poslovanju, financijskoj pismenosti, vještinama vođenja evidencije i računovodstva, te marketinškoj praksi i korištenje digitalnih alata.

Prema tome, te se aktivnosti izravno povezuju s ključnim potrebama hrvatskog tržišta rada i sada su postale sastavni dio planiranih područja intervencija za poljoprivredno-prehrambeni sektor u okviru kojega su također jasno definirani provedbeni mehanizmi predviđeni planom provedbe za realiziranje ciljanih mjera za odabrane podsektore. Naime u svim područjima intervencija vidljivo je kako država planira putem svojih provedbenih mehanizama financirati i razvijati poduzetničke sposobnosti proizvođača u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, što podrazumijeva i usvajanje odgovarajućih znanja i vještina kroz različite vrste edukacija i osposobljavanja. To sve treba biti poljoprivrednicima dostupno ne samo kroz korištenje novih tehnologija, nego i primjenom novih znanstvenih spoznaja i istraživanja. U okviru područja intervencije 4: poticanje poduzetnika na osnivanje i razvoj poslovanja u poljoprivredi, kroz provedbeni mehanizam 4.1.: smanjenje administrativnog i regulatornog opterećenja, sada se po prvi puta navodi kako je potrebno pojednostaviti postupke zapošljavanja (sezonskih) radnika u poljoprivredi, kao i zakonodavno-normativnih postupaka za izdavanje dozvola te osiguranje veće rodne ravnopravnosti u području rada, socijalne i mirovinske politike. Nadalje, područje intervencije 5: korištenje novih prilika za rast kroz provedbeni mehanizam 5.1.: poboljšanje povezanosti ruralnih područja s tržištem, strategijom se planira pružiti potpora za teritorijalna ulaganja za razvoj ruralnih područja, kao što su ona u pet istočnohrvatskih županija. Na taj način se želi osigurati razvoj lokalnih sredina i zaustaviti iseljavanja i otvoriti nova radna mjesta (osobito izvan primarnog poljoprivrednog sektora), pružanjem kvalitetne ruralne infrastrukture i usluga stanovnicima i poslovnim subjektima na ruralnim područjima. Kako u okviru ovog, tako i u okviru provedbenog mehanizma 5.4.: uvođenje programa za razvoj vještina, želi se posebno razvijati dodatne vještine i znanja žena u poljoprivredi. Naime, provedbenim mehanizmom 5.4. uvode se i promjene u izradu novih mehanizama za obrazovanje i osposobljavanje radnika u ruralnim područjima koji pomažu u rješavanju problema usklađenosti vještina u suvremenom poljoprivredno-prehrambenim lancima, uključujući i one u biogspodarstvu. Uz to, sada se planira financiranje jačanja suradnje obrazovanih ustanova i industrije kako bi se ne samo osmišljavale nego i provodile inicijative za razvoj vještina. Kroz financiranje razvojnih mjera u okviru ovog provedbenog mehanizma potpora će se pružiti onim inicijativama koje uključuju ulaganja i aktivno sudjelovanje, uključujući žene u ruralnim područjima u: (i) regionalnim centrima kompetencija, (ii) analizama nedostataka u

pogledu vještina za programe strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, (iii) programe učenja kroz rad, (iv) produktivna partnerstva u poljoprivredno-prehrambenom lancu, i (v) razvoj lokalnih lanaca vrijednosti u biogospodarstvu. Radna snaga u poljoprivredno-prehrambenom lancu stoga treba unaprijediti svoje vještine sudjelovanjem u programima obrazovanja i obuke koje nude državne ustanove, organizacije proizvođača, znanstvene ustanove i savjetodavne službe. Premda se to izravno ne navodi, provedba svih aktivnosti unutar planiranih područja intervencija i pripadajućih provedbenih mehanizama trebala bi dovesti u konačnici do bolje usklađenosti i zapošljavanja radnika u poljoprivredno-prehrambenom sektoru s tržištem rada. Sada se velike ovlasti i važnost pridaju radu regionalnih centara kompetentnosti, dok u sustav ulaze i nove institucije kao potpora radu i razvoju poljoprivredno-prehrambenog sektora kao što su regionalni poljoprivredno-prehrambeni logistički centri. Zajednička poljoprivredna politika EU (u nastavku ZPP) za razdoblje 2021. – 2027. godine koja u Strategiji razvoja poljoprivrede do 2030. pronalazi svoja funkcionalna rješenja i smjernice za razvoj hrvatskog poljoprivredno-prehrambenog sektora upravo kroz gore navedene elemente poticanja razmjene znanja, inovacija i digitalizacije posjeduje realni potencijal za zapošljavanje, rast, socijalnu uključenost i lokalni razvoj u ruralnim područjima pet slavonskih županija. Proizvodnja kadrova kao i usklađenost tržišta radne snage s potrebama poslodavaca na taj način osigurava razvoj održivog prihoda i otpornost poljoprivrednih gospodarstava; dok istovremeno stvara i prilike za takve društvene promjene koje će poboljšati položaj poljoprivrednika i privući mlade ljude da se odlučuju za život, rad i ostanak u ruralnim županijama Slavonije, Baranje i Srijema.

Pored Strategije razvoja poljoprivrede do 2030. godine, Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine u svom Strateškom cilju 2: Obrazovani i zaposleni ljudi također predviđa sveopći gospodarski napredak i trajno održivu budućnost koju čini sustav odgoja i obrazovanja. Takav sustav trebao bi biti prožet inovativnošću, kreativnošću i poduzetnošću onih koji poučavaju ali i onih koji uče, a regionalni centri kompetentnosti imati će u tom smislu ključnu ulogu, jer se od njih očekuje da se snažno povežu s gospodarstvom i tržištem rada i omoguće otvoreno i fleksibilno obrazovanje i stručno usavršavanje odraslih osoba – nezaposlenih i onih koji mijenjaju karijerni put. Kako to navodi Nacionalna razvojna strategija, najviše poteškoća pristupu tržišta rada imaju upravo mlade osobe nakon završetka obrazovanja, a zbog nedostatka iskustva i vještina, teško pronalaze zaposlenje, pri čemu najčešće ne nastavljaju obrazovanje i ulaze u tzv. NEET status.[9] Prema tome, odlučujuću ulogu u tom procesu osiguranja, kako zakonskih rješenja za stabiliziranje i sigurnost radnih mjesta u skladu s fleksibilnim zahtjevom suvremenih organizacija rada, tako i prilagodljivosti promjenama u poslovnom radnom okruženju; odigrati će implementacija aktivnosti usmjerenih na usklađivanje obrazovanja s potrebama tržišta rada, odnosno razvoj odgovarajućih kompetencija. Provedba razvojne

[9] Akronim NEET (engl. *Not in Employment, Education or Training*) u prijevodu na hrvatski jezik znači ne biti zaposlen, ne biti u sustavu obrazovanja i obuke.

politike u poljoprivredno-prehrambenom sektoru komplementarnim planiranjem aktivnosti u okviru Strateškoga cilja 2 i Strateškog cilja 9: Samodostatnost u hrani i razvoj biogospodarstva, ovisiti će uvelike o tome kako će se produktivnost rada u poljoprivredi povećati u skladu s povećanjem, između ostalog, i kvalitete radne snage. I tu, u okviru 9 strateškog cilja, Nacionalna razvojna strategija predviđa provedbu horizontalnih politika za jačanje obrazovanja i usavršavanja i to posebno onog strukovnog za zanimanja u poljoprivredi i akvakulturi. Nastavno na ova dva cilja, Strateški cilj 12: Razvoj potpomognutih područja i područja s razvojnim posebnostima i Strateški cilj 13: Jačanje regionalne konkurentnosti upućuju na važnost rješavanja rastućeg razvojnog dispariteta regija, županija i općina u Hrvatskoj. Demografska revitalizacija, održivost razvoja i ekonomska regenerizacija turističkog sektora, sektora proizvodnje i prerade hrane i proizvodnje i prerade drva u područjima koja su snažno bila pogođena ratnim stradanjima i nastalom štetom, kao što je to slučaj s istočnohrvatskim županijama, zahtijevaju posebnu brigu i potporu države. Nastavak provedbe projekta Slavonija, Baranja i Srijem stoga se planira proširiti na cijelu Panonsku Hrvatsku. Pet gore spomenutih županija će imati priliku dodatno razviti kapacitete za zapošljavanje svojih stanovnika u sklopu programa razvoja pametnih sela, ali i zajedničkim djelovanjem horizontalnih politika usmjerenih na povećanje produktivnosti, učinkovitosti i inovativnosti u poljoprivredno-prehrambenom sektoru; kao i putem politika pametne specijalizacije koje se oslanjaju na osobitosti pojedinih područja i njihov teritorijalni kapital što će posljedično osnažiti sposobnost te regije i gradova da budu predvodnici razvoja i zapošljavanja. Zbog toga i Program Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2020. – 2024. godine, kao kratkoročni akt strateškoga planiranja od nacionalnog značaja navodi kako prioriteti Vlade tijekom mandatnog razdoblja uključuju između ostalog, sveobuhvatnu transformaciju hrvatskog gospodarstva kao nužnog preduvjeta za uspješnu prilagodbu na novonastale okolnosti i jačanja konkurentnosti Hrvatske na europskoj i globalnoj razini. Pretpostavka svih dugoročnih rješenja u tom smislu temelji se na osmišljavanju i provedbi demografske revitalizacije – ostanka i povratka hrvatskih građana iz inozemstva, te na smanjenje regionalnog razvojnog dispariteta – stvaranjem jednakih uvjeta i mogućnosti na cijelom teritoriju Hrvatske kako bi svatko mogao planirati budućnost, razvijati svoje potencijale i ostvarivati svoje ciljeve. U tom kontekstu, skup mjera koje Vlada planira provesti u cilju izgradnje ekonomski suverene Hrvatske uključuje snažno ulaganje u kvalitetno obrazovanje mladih za poslove budućnosti ali i svih građana kao najvećeg bogatstva ove države. Kako je učestalost različitih vrsta kriza u zadnje vrijeme utjecala na konkurentnost gospodarstva, sada pored demografske vitalnosti hrvatskoga stanovništva, znanja i vještine građana trebaju biti usklađeni s potrebama novih radnih mjesta. Otpornost na brojne šokove na koje zaposleni trebaju brzo i učinkovito odgovoriti predmnijeva kontinuirano ulaganje ne samo u obrazovanje djece i mladih za poslove budućnosti, nego i radnika koji trebaju fleksibilne i prilagodljive nove vještine i znanja. Vlada tvrdi kako će za gospodarski oporavak Hrvatske financijsku potporu usmjeriti, između ostalog, na potpore zaposlenicima, poduzećima, inovacijama i razvoju, ruralnom razvoju i poljoprivredi. Istovremeno će se intenzivirati i ulaganja u obrazovanje, znanost i istraživanja s ciljem očuvanja i unaprjeđenja kvalitete

i kontinuiteta obrazovanja osoba za poslove budućnosti. A ekonomska suverenost Hrvatske na takvim temeljima razvijati će se kroz modele razvoja samodostatne proizvodnje hrane i energije, odnosno osmišljavanjem održivih, očuvanih i obnovljivih resursa i izvora proizvodnje domaće i organski uzgojene hrane. Hrvatsko selo će imati važnu ulogu u osiguranju samodostatnosti i povećanju izvoza jer se očekuje da ruralna područja razvijaju kružno gospodarstvo u poljoprivredi. Prema tome, velika se važnost pridaje selu i ruralnim krajevima u stvaranju prehrambene samodostatnosti Hrvatske što se izravno povezuje i za osiguranje ravnomjernog regionalnog razvoja dodatnim financiranjem Projekta Slavonija, Baranje i Srijema. Naravno, i ovdje se poseban naglasak stavlja na povezivanje tržišta rada s obrazovnim sustavom i razvoj vještina potrebnih na tržištu rada. Po prvi puta do sada, spominje se i uspostava novog sustava zapošljavanja stranaca u Hrvatskoj koji može primjereno i brzo odgovoriti na potrebe tržišta rada. U tom kontekstu očekuje se redefiniranje uloge Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, ali i ključni utjecaj ustanova SOO i RCK koji uz potporu financijskih programa europskih fondova trebaju razviti inovativni sustav strukovnog obrazovanja i obrazovanja odraslih kako bi strukovna zanimanja postala poželjna i za mlade nezaposlene osobe ali i prvi izbor učenika osmih razreda osnovnih škola.

Na tragu svih ovih programsko-strateških promišljanja održivog i konkurentnog gospodarstva i poljoprivredno-prehrambene industrije u Hrvatskoj, razvoj pet ruralnih istočnohrvatskih županija prema tome mora osmisliti svoju budućnost i boljitak građana snažnim povezivanjem obrazovanja i stručnog usavršavanja s potrebama modernog tržišta rada. Koliko će i u kojoj mjeri županije ove prioritete, ciljeve i mjere moći realizirati kroz vlastite potencijale i financijsku potporu države i fondova Europske unije budućnost će pokazati. S obzirom da su svi sadašnji planski dokumenti županija usklađeni sa sebi hijerarhijski nadređenim nacionalnim i međunarodnim strateškim dokumentima razvoja, za očekivati je da će sinergijski učinak aktivnosti provedenih na svim razinama vlasti u konačnici polučiti pozitivne rezultate. Usklađivanje obrazovnog sustava i proizvodnje stručnih kadrova s potrebama tržišta rada u sektoru poljoprivrede i prehrambeno-prerađivačke industrije prema tome ima normativne preduvjete za napredovanje i funkcionalnu realizaciju, te se u nastavku rada daje sažeti prikaz tržišta rada u sektoru poljoprivrede za pet istočnohrvatskih županija.

6. Tržišta rada u sektoru poljoprivrede na Istoku Hrvatske

Analiza tržišta rada za sektor poljoprivrede[10] nastala u sklopu provedbe projekta Centar za suvremene tehnologije i obrazovanje u poljoprivredi ključni je dokument koji omogućuje utvrđivanje razvojnog potencijala i održivosti RCK u Vinkovcima (2023.). Provedeno

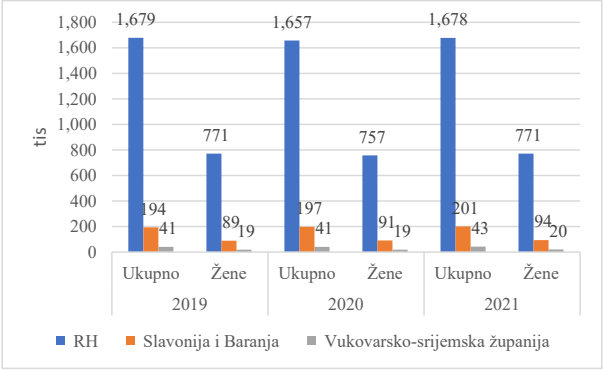
[10] Rezultati ove analize nisu do sada bili javno dostupni i objavljeni, te se u radu koriste uz dozvolu vlasnika podataka Poljoprivredno šumarske škole u Vinkovcima. Za potrebe RCK Vinkovci, Lidija Vukojević, ekspert za strukovno obrazovanje i usavršavanje, provela je statističku obradu podataka tržišta rada, dok je Sandra Cvikić, sociologinja pri Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Vukovar, analizirala dobivene statističke podatke i podatke strateško-planskih dokumenata, izvješća i istraživanja.

ispitivanje tržišta rada za područje pet istočnohrvatskih županije i rezultati analize izvor su informacija na temelju kojih Poljoprivredno šumarska škola Vinkovci kao RCK može odgovoriti na trenutne, srednjoročne i dugoročne potrebe poslodavaca, dok istovremeno razvija i provodi obrazovne programe za zanimanja koja su u skladu sa stvarnim potrebama tržišta rada u poljoprivredi. Pored ostalih, to je jedno od ključnih rješenja za osmišljavanje i provedbu politika demografske revitalizacije Istoka Hrvatske.

Kako bi se dobio uvid u stanje na tržištu rada za sektor poljoprivrede na području pet istočnohrvatskih županija istraženi su dostupni statistički podatci hrvatskih institucija. Analizom je obuhvaćeno razdoblje od 3 godine (2019. – 2021. godine). S obzirom da je proglašenje pandemije virusom COVID-19 u 2020. godini uzrokovalo značajne poremećaje na tržištu rada, tamo gdje su bili dostupni, korišteni su i podaci za 2022. godinu kako bi dobiveni pokazatelji što vjernije odražavali trenutačnu situaciju na tržištu rada. U svrhu analize regionalnih potreba za radnicima u poljoprivredi, korišteni su sljedeći izvori podataka: statistički podatci Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, izvješća i popisi stanovništva Državnog zavoda za statistiku, statistički podatci Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, podatci statističkog servisa Europske unije i Eurostata, podatci na portalu Moj Posao, podatci Hrvatske obrtničke komore , i podatci Hrvatske gospodarske komore. Za dodatne specifične vrste analiza korišteni su statistički podatci dostupni na službenoj mrežnoj stranici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje koja posjeduje jedinstvenu bazu podataka u RH i omogućuje detaljnija pretraživanja na razini zanimanja, županije, spola i sl. Prva je razina analize uključivala odabrane analitičke jedinice –zaposlenost i nezaposlenost. S obzirom na neusklađenost nacionalne kvalifikacije zanimanja (za koja Hrvatski zavod za zapošljavanje vodi evidenciju) s zanimanjima iz Hrvatskog kvalifikacijskog okvira, korišten je u analizi prilagođen kvalifikacijski okvir u skladu s Nacionalnom kvalifikacijom zanimanja 2010. – NKZ 10. Druga razina analize podataka je kao jedinicu analize koristila prilagođenu klasifikaciju 'radnika u poljoprivredi' i pripadajuća zanimanja prema Nacionalnoj kvalifikaciji zanimanja 2010. – NKZ 10. U nastavku će se rada stoga dati sažeti prikaz prve razine nalaza provedene analize tržišta rada za sektor poljoprivrede, kojega potom slijede nalazi druge razine.

Prema podatcima Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj je broj zaposlenih u 2021. godini gotovo izjednačen s onim iz 2019. godine, dok je taj broj u Slavoniji i Baranji te Vukovarsko-srijemskoj županiji čak i nešto veći od onog iz 2019. godine (Grafikon 1).

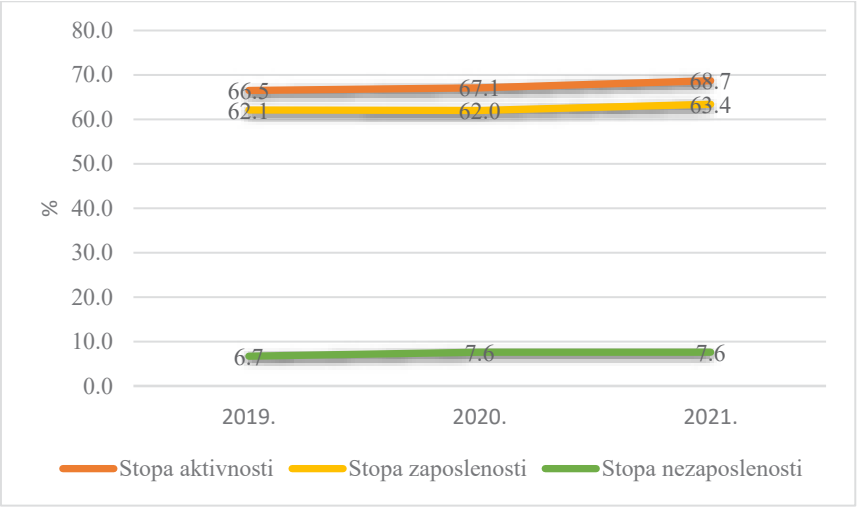
Grafikon 1. *Broj zaposlenih i struktura po spolu u Hrvatskoj, Slavoniji i Baranji i Vukovarsko-srijemskoj županiji*

Izvor: Državni zavod za statistiku 2019., 2020. i 2021.

Nakon godina pada, stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj porasla je sa 6,6% u 2019. godini na 7,6% u 2021. godini uslijed globalne pandemije virusa COVID-19. U 2022. godini taj pad je zaustavljen i trend je preokrenut. Iako je nezaposlenost u padu, stopa zaposlenosti u Hrvatskoj kod radno sposobnog stanovništva između 15 i 64 godina starosti u 2021. godini iznosi svega 63,4%, što Hrvatsku svrstava na samo dno ljestvice EU zemalja (Grafikon 2). Istovremeno je prisutna i niska stopa aktivnosti, što je, između ostalog, odraz nepovoljne demografske strukture ali i neusklađenosti obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada.

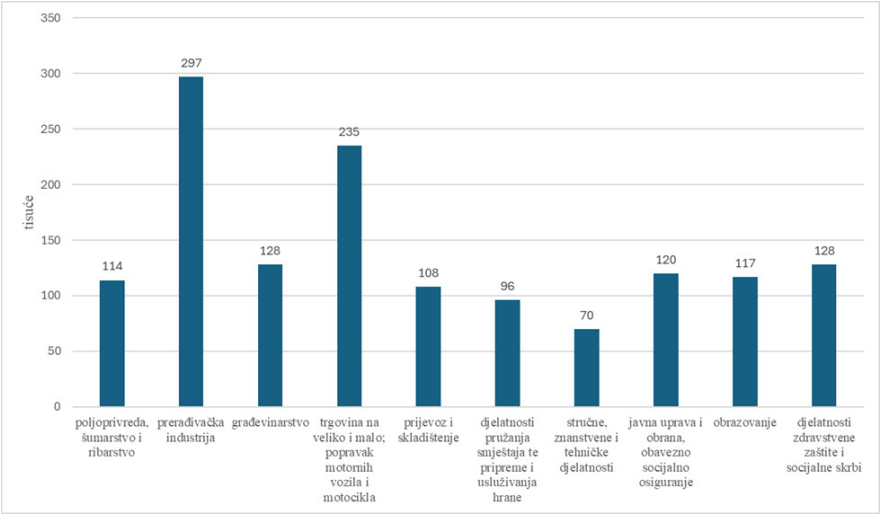
Grafikon 2. *Pokazatelji zaposlenosti u Hrvatskoj radno sposobnog stanovništvo 15-64*

Izvor: Državni zavod za statistiku 2019., 2020. i 2021.

Analizirani podatci pokazuju kako je najveći broj zaposlenih osoba u Hrvatskoj u sektoru prerađivačke industrije i trgovine, te ih slijede građevinarstvo, zdravstvena zaštita i socijalna skrb, obrazovanje i javna uprava i obrana. Tek se na 7. mjestu nalazi sektor poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (Grafikon 3).

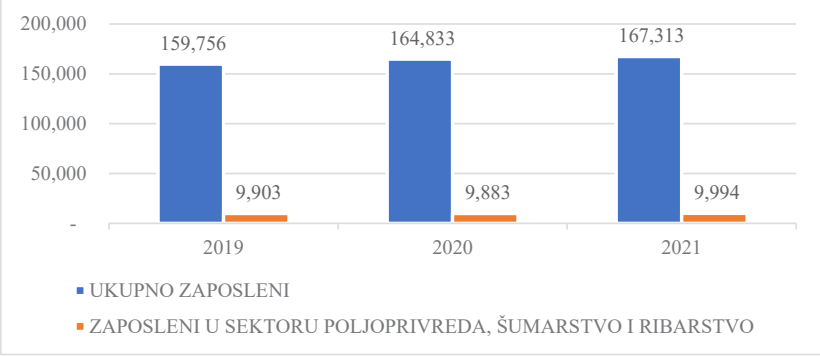
Grafikon 3. *Broj zaposlenih u Hrvatskoj u 2021. prema područjima NKD-a*

Izvor: Državni zavod za statistiku 2021.

Naime, ovisno o metodologiji i izvoru podataka, u sektoru poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo zaposleno je između 3% i 6% ukupno zaposlenih osoba u Hrvatskoj, što odgovara i prosjeku EU. U sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u 2019. godini bilo je zaposleno 9 903 osoba da bi se za vrijeme pandemije u 2020. godini taj broj spustio na 9 883 osobe, a u 2021. godini je ponovno porastao na 9 994 osobe. U 1. kvartalu 2022. godine, u sektoru poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo u pet istočno hrvatskih županija stopa zaposlenosti iznosila je 4% (Grafikon 4).

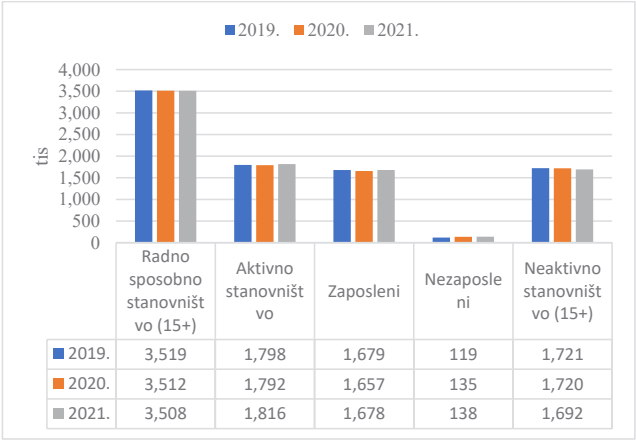
Grafikon 4. *Broj zaposlenih u Slavoniji i Baranji*

Izvor: Državni zavod za statistiku 2019., 2020. i 2021.

Tako je u 2021. godini bilo 3 508 000 radno sposobnih stanovnika u Hrvatskoj (Grafikon 5).

Grafikon 5. *Radno sposobno stanovništvo u Hrvatskoj prema aktivnosti*

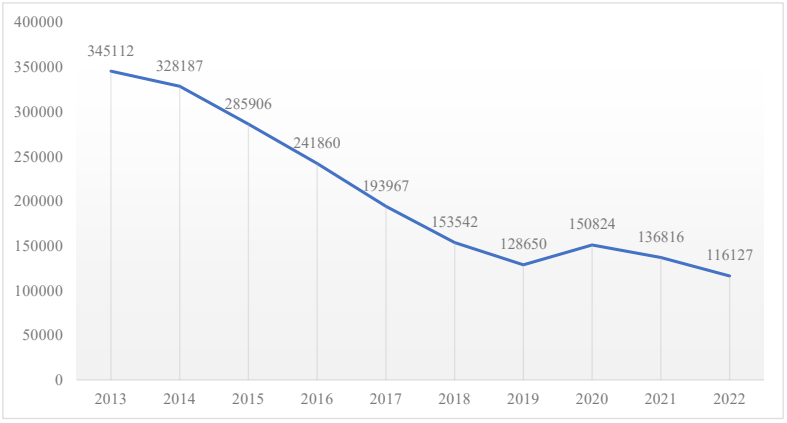
	Radno sposobno stanovništvo (15+)	Aktivno stanovništvo	Zaposleni	Nezaposleni	Neaktivno stanovništvo (15+)
2019.	3,519	1,798	1,679	119	1,721
2020.	3,512	1,792	1,657	135	1,720
2021.	3,508	1,816	1,678	138	1,692

Izvor: Državni zavod za statistiku 2019., 2020. i 2021.

Od ukupnog broja radno sposobnih stanovnika, njih 1 678 000 je zaposleno, 138 000 je nezaposleno, a 1 692 000 je neaktivno.

Analiza statističkih podataka Hrvatskog zavoda za zapošljavanje je također pokazala kako je prisutan trend smanjenja radno sposobnog stanovništva u Hrvatskoj u odnosu na 2019. i 2020. godinu (Grafikon 6).

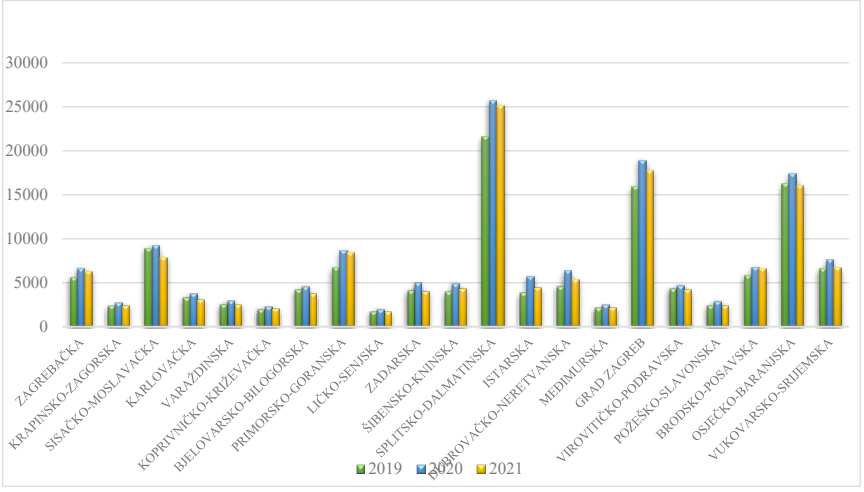
Grafikon 6. *Kretanje broja nezaposlenih u Hrvatskoj*

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje 2013. – 2022.

Tako je u svih pet istočnohrvatskih županija također zabilježen rast nezaposlenost u 2020. godini, ali i pad u narednoj 2021. godini (Grafikon 7).

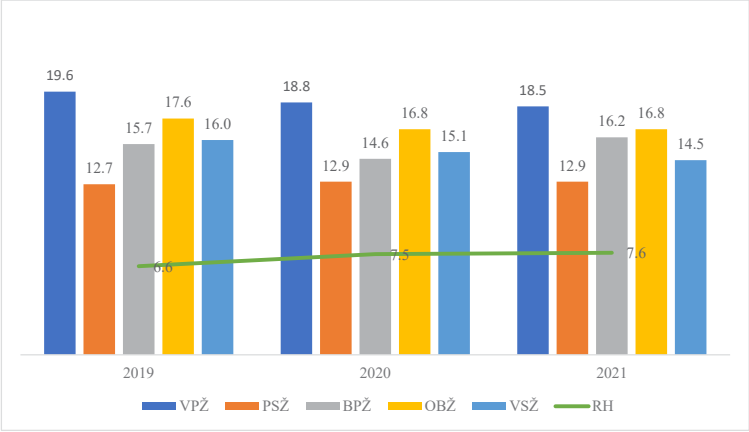
Grafikon 7. *Registrirana nezaposlenost po županijama*

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje 2019., 2020. i 2021.

Naime, ako se usporedi prosječna stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj sa stopom nezaposlenosti u pet istočnohrvatskih županija, onda se vidi kako je stopa nezaposlenosti u tim županijama dva do tri puta veća od hrvatskog prosjeka (Grafikon 8). Osobito je visoka stopa nezaposlenosti u Virovitičko-podravskoj i Osječko-baranjskoj županiji a, čak i u županiji s najmanjom stopom nezaposlenosti od ovih pet županija, u Požeško-slavonskoj županiji, stopa nezaposlenosti je u 2021. godini iznosila 12,9% u odnosu na hrvatski prosjek od 7,6%.

Grafikon 8. *Stopa nezaposlenosti u pet istočnohrvatskih županija u odnosu na Hrvatsku*

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje 2019., 2020. i 2021.

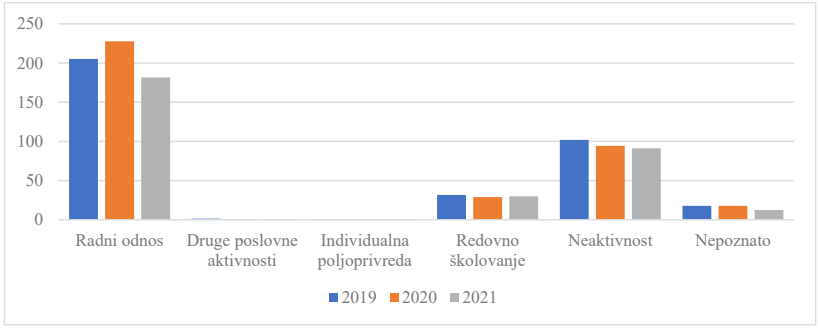
Prema tome trend smanjenja nezaposlenosti ne prati istovremeno trend povećanja zaposlenosti. Razlog za smanjenje nezaposlenosti se prema tome ne može tražiti u većoj zaposlenosti i većem broju radnih mjesta. Djelomično se objašnjenje za novonastalu situaciju može pronaći u zabilježenoj emigraciji, kao što to pokazuju prethodno prikazani demografski podatci. Povećani trend iseljavanja nakon 2013. godine neizostavno je utjecao ne samo na udio nezaposlenih u ukupnom broju radno sposobnog stanovništva Hrvatske, nego i na stopu nezaposlenosti. Posebno zabrinjava činjenica da su se iz Hrvatske mahom odselile mlađe osobe s cijelim obiteljima, što će imati dugoročne posljedice ne samo na demografski opstanak hrvatskoga naroda, nego i na normalno funkcioniranje gospodarstva i suvremenog tržišta rada.

Nakon ove prve razine analize podataka, u nastavku se daju rezultati druge razine istraženih podataka - prikaz rezultata analize tržišta rada prema prilagođenoj kvalifikaciji radnika u poljoprivredi, odnosno prema odabranim zanimanjima definiranih Nacionalnom kvalifikacijom zanimanja 2010. – NKZ 10 (u nastavku: NKZ 10.). Za potrebe dobivanja uvida u tržište rada za sektor poljoprivrede analizirana je prema tome zaposlenost/nezaposlenost u skladu s rodovima NKZ 10. za sljedeća zanimanja: NKZ 3 - tehničari/tehničarke i stručni suradnici/stručne suradnice (3142 - poljoprivredni tehničari/poljoprivredne tehničarke); NKZ 6 - poljoprivrednici/poljoprivrednice,

šumari/šumarke, ribari/ribarke, lovci/lovkinje (6111-ratari/ratarke i povrtlari/povrtlarke; 6112 - voćari/voćarke, vinogradari/vinogradarke i srodna zanimanja; 6113 - vrtlari/vrtlarke, hortikulturni djelatnici/hortikulturne djelatnice i srodna zanimanja; 6130 - poljoprivrednici/poljoprivrednice mješovite poljoprivredne proizvodnje - biljna i stočarska); NKZ 8 - rukovatelji/rukovateljice postrojenjima i strojevima, industrijski proizvođači/industrijske proizvođačice i sastavljači/sastavljačice proizvoda (8341-rukovatelji/rukovateljice pokretnim poljoprivrednim i šumarskim strojevima); i NKZ 9 - jednostavna zanimanja (9211 - radnici/radnice na ratarskoj farmi, 9213 - radnici/radnice na poljoprivrednom gospodarstvu mješovite proizvodnje (biljne i stočarske); 9214 - radnici/radnice za jednostavne vrtlarske i hortikulturne radove). Ovdje je također potrebno naglasiti kako su na odabir navedenih zanimanja utjecali, kako trenutni, tako i planirani programi strukovnih škola u pet istočnohrvatskih županija.

Analiza je podataka Državnog zavoda za statistiku pokazala kako u strukturi nezaposlenih na razini Hrvatske ima najviše (30%) onih osoba koje spadaju u kategoriju NKZ 9, dok je udio onih koji su nezaposleni u kategoriji NKZ 6 ispod 1%. Prema podatcima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u obrazovnoj strukturi nezaposlenih za rod zanimanja NKZ – 6 najviše je osoba koje imaju srednjoškolsko obrazovanje, što je i očekivano s obzirom da su osobe sa takvom stručnom spremom koje traže posao u tom sektoru najbrojnije. Na razini pet istočnohrvatskih županija najveći je broj nezaposlenih u rodu zanimanja NKZ – 9, dok je najmanje nezaposlenih osoba u rodu zanimanja NKZ – 6. Isto tako na razini pet istočnohrvatskih županija najviše je onih osoba koje u evidenciju nezaposlenih ulaze iz statusa zaposleni, dok drugu najbrojniju skupinu čine osobe koje ulaze iz statusa neaktivni. Kao što je to slučaj na nacionalnoj razini, i ovdje podatci ukazuju na postojanje značajnog broja neaktivnih osoba na tržištu rada, koji sada predstavljaju neiskorišten ljudski potencijal kojega je moguće reaktivirati u sektoru poljoprivrede i prehrambene industrije. Naime, ako se posebno promotri rod zanimanja NKZ- 6, koji obuhvaća najveći broj zanimanja u sektoru poljoprivrede, onda je moguće utvrditi kako na razini pet istočnohrvatskih županija u posljednje tri godine trend ulaska osoba u evidenciju prati onaj na nacionalnoj razini. Premda je u 2020. pandemijskoj godini u odnosu na 2019. godinu uočen porast osoba koje u evidenciju nezaposlenih ulaze iz radnog odnosa, broj se onih koji ulaze iz radnog statusa – neaktivni - u 2020. godini smanjio u odnosu na 2019. godinu. Pa tako rod zanimanja NKZ – 6 ima najveći broj nezaposlenih u evidenciji Hrvatskoga zavoda za zapošljavanja ulaskom u taj status iz radnog odnosa, a u radni status - neaktivnosti – najvećim dijelom osobe ulaze po završetku redovnog školovanja (Grafikon 9).

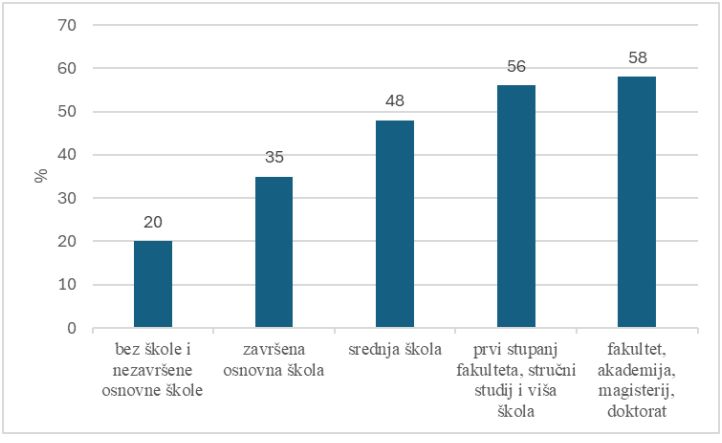
Grafikon 9. *Status nezaposlenih prije ulaska u evidenciju za rod zanimanja NKZ 6, Istočna Hrvatska*

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje 2019., 2020. i 2021.

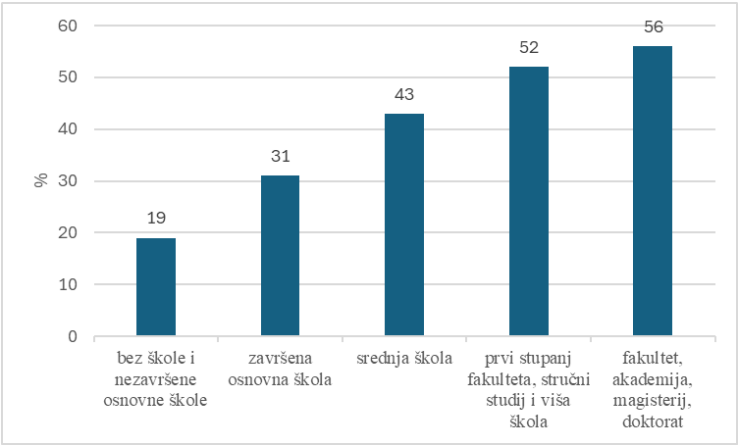
Nadalje, u Hrvatskoj su 2021. godini zabilježene značajne razlike u stopi zapošljavanja za osobe koje pripadaju različitim skupinama nezaposlenih osoba s obzirom na razinu njihove naobrazbe. Na nacionalnoj je razini stopa zapošljavanja osoba bez škole ili s nezavršenom osnovnom školom iznosila 20%, a onih s osnovnom školom 35%, te osoba sa srednjom školom 48%. Stopa zapošljavanja je za osobe s višom školom, prvim stupnjem fakulteta ili stručnim studijem bila 56%, te s fakultetskom naobrazbom 58%. Nastala je prema tome velika razlika između stope zapošljavanja osoba s osnovnom školom i osoba sa srednjom školom. Značajna je također i razlika u stopi zapošljavanja između osoba sa srednjom školom i osoba s fakultetskim obrazovanjem. Moguće je zaključiti kako razina obrazovanja snažno utječe na stopu zapošljavanja, odnosno što je viša razina obrazovanja, to je veća stopa zapošljavanja (Grafikon 10). Takav trend je moguće pratiti i u pet istočnohrvatskih županija (Grafikon 11).

Grafikon 10. *Stopa zapošljavanja prema razini obrazovanja u 2021. godini u Hrvatskoj*

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje 2021.

Grafikon 11. *Stopa zapošljavanja prema razini obrazovanja u 2021. godini u Istočnoj Hrvatskoj*

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje 2021.

Kako unutar skupina osoba iste razine obrazovanja postoje razmjerno velike razlike u stopi zapošljavanja onih osoba koje su završile obrazovne programe za različita zanimanja, u nastavku se daje sažeti prikaz zanimanja u poljoprivredi s najvećom ali i najmanjom stopom zapošljavanja za obrazovne programe na razini srednje škole. Analiza je podataka Hrvatskog zavoda za zapošljavanje pokazala kako u skupini najzastupljenijih zanimanja prema srednjoškolskoj naobrazbi na razini Hrvatske,11 zanimanja/programi u sektoru poljoprivrede ne nalaze svoje mjesto u prvih deset zanimanja s najvišom stopom zapošljavanja. U popisu od dvadeset zanimanja s najmanjom stopom zapošljavanja nalaze se sljedeća zanimanja/programi iz sektora poljoprivrede: ratar (43,9%), poljoprivredni tehničar opći (43,1%), cvjećar (43%) i mehaničar poljoprivredne mehanizacije (40,7%). Naime, poljoprivredna zanimanja, u ovom slučaju, zanimanja koja se nalaze u Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja (iz 2010. godine) – NKZ 10 su jedna od najneatraktivnijih zanimanja pa je stoga i niska stopa zapošljavanja. Prema podatcima iz 2021. godine u nekim je od istočnohrvatskih županija zabilježen izrazito malen broj zaposlenih i nezaposlenih osoba u zanimanjima kao što su radnici/radnice za jednostavne vrtlarske i hortikulturne radove, pa tako statistički podatci mogu lako dovesti do pogrešnih zaključaka. Ogledni primjer je u tom smislu Virovitičko-podravska županija u kojoj je početkom 2021. godine bilo svega dvije nezaposlene osobe i tri zaposlene osobe u zanimanju: radnici/radnice za jednostavne vrtlarske i hortikulturne radove, što znači da je stopa zapošljavanja u tom zanimanju bila 75%. Stopa zapošljavanja za ovo zanimanje je prema tome nerealna i nije odraz stvarnog stanja na tržištu rada. Na regionalnoj razini pet istočnohrvatskih županija

[11] Odabrane su skupine kod kojih je broj novoprijavljenih bio jednak ili veći od 170, a uključuje sljedeća zanimanja/program: 1) medicinska sestra/medicinski tehničar (76,5%), 2) CNC operater (64%), 3) automehaničar (61,3%), 4) dentalni tehničar (60,9%), 5) tehničar za električne strojeve (60,7%), 6) farmaceutski tehničar (59,3%), 7) tehničar za mehatroniku (58,8%), 8) zdravstveno-laboratorijski tehničar (58,5%), 9) vozač motornog vozila (56,6%), i 10) turističko-hotelijerski komercijalist (55%).

najveća stopa zapošljavanja je u 2021. godini bila u zanimanju 3142 - poljoprivredni tehničari/poljoprivredne tehničarke (41,78%), a najniža u zanimanju 6113 - vrtlari/vrtlarke, hortikulturni djelatnici/hortikulturne djelatnice i srodna zanimanja (23,58%).

Daljnja je usporedba stope zapošljavanja 2021. godine za prethodno navedene skupine zanimanja NKZ-a u svim promatranim istočnohrvatskim županijama omogućila bolje razumijevanje njihovih različitih trendova zapošljavanja u sektoru poljoprivrede. Tako je u 2021. godini najviša stopa zapošljavanja za zanimanje 3142 - poljoprivredni tehničari/poljoprivredne tehničarke bila u Požeško-slavonskoj županiji (47,57%) a najniža u Virovitičko-podravskoj županiji (38,40%). Za zanimanja 6111 - ratari/ratarke i povrtlari/povrtlarke i 6112 - voćari/voćarke, vinogradari/vinogradarke i srodna zanimanja najviša stopa zapošljavanja bila je u Brodsko-posavskoj županiji (50% za oba zanimanja) a najniža u Virovitičko-podravskoj županiji (14,29%). Naime, u Požeško-slavonskoj županiji uopće nije bilo zapošljavanja u ova dva zanimanja. Potom, za zanimanje 6113 - vrtlari/vrtlarke, hortikulturni djelatnici/hortikulturne djelatnice i srodna zanimanja najviša stopa zapošljavanja bila je u Brodsko-posavskoj županiji (27,78%) a najniža u Virovitičko-podravskoj županiji (13,64%). Za zanimanje 6130 - poljoprivrednici/poljoprivrednice mješovite poljoprivredne proizvodnje (biljna i stočarska), u 2021. godini najviša stopa zapošljavanja bila je u Osječko-baranjskoj županiji (60%) a najniža u Vukovarsko-srijemskoj županiji (18,18%), dok u ostale tri istočnohrvatske županije u tom zanimanju uopće nije bilo zapošljavanja. Ovdje je potrebno podatke uzeti s oprezom (premda su vjerodostojni), jer se iznimno visoku stopu zapošljavanja (60%) u Osječko-baranjskoj županiji treba promatrati imajući na umu kako se radi o zapošljavanju svega tri osobe. Naime, kada se ta brojka usporedi s vrlo malim brojem prijavljenih nezaposlenih osoba za to zanimanje u Osječko-baranjskoj županiji, onda se dobije visoka stopa zapošljavanja od 60%. Istovremeno se u tom smislu treba biti oprezan kada se tumače podatci o stopi zapošljavanja i u ostalim županijama gdje u tri županije uopće nije bilo zapošljavanja 2021. godine, a tijekom 2020. godine u tom zanimanju nitko nije bio zaposlen niti u jednoj županiji. Za zanimanje 8341 - rukovatelji/rukovateljice pokretnim poljoprivrednim i šumarskim strojevima u 2021. godini najviša stopa zapošljavanja bila je u Požeško-slavonskoj županiji (50%), a najniža u Virovitičko-podravskoj županiji (35,14%). Istovremeno u Brodsko-posavskoj županiji uopće nije bilo zapošljavanja u tom zanimanju. Za zanimanje 9211 - radnici/radnice na ratarskoj farmi u 2021. godini najviša stopa zapošljavanja bila je u Brodsko-posavskoj županiji (36,59%), a najniža u Virovitičko-podravskoj županiji (21,52%). Za zanimanje 9213 – radnici/radnice na poljoprivrednom gospodarstvu mješovite proizvodnje (biljne i stočarske), u 2021. godini najviša stopa zapošljavanja bila je u Požeško-slavonskoj županiji (40%), a najniža u Brodsko-posavskoj županiji (20,37%). U konačnici, za zanimanje 9214 - radnici/radnice za jednostavne vrtlarske i hortikulturne radove u 2021. godini najviša stopa zapošljavanja bila je u Virovitičko-podravskoj županiji (75%), a najniža u Brodsko-posavskoj županiji (22,22%).

Ako se uzme u obzir ovakva slika stanja na tržištu rada za sektor poljoprivrede u pet istočnohrvatskih županija, postavlja se pitanje kakva je bila potražnja za radnicima nakon pandemije virusa COVID-19? Naime, nakon 2020. godine, na godišnjoj razini intenziviraju se aktivnosti zapošljavanja radnika te dolazi do značajnog porasta 2021. godine kada poslodavci prijavljuju Hrvatskom zavodu za zapošljavanje ukupno 235 219 slobodnih radnih mjesta, što je u usporedbi s prethodnom godinom povećanje od 42,8%, odnosno za 70 459 traženih radnika. U tom kontekstu, provedenom analizom podataka za razinu pet istočnohrvatskih županija utvrđeno je kako su tijekom 2021. godine poslodavci većinom tražili radnike iz sljedećih skupina zanimanja u sektoru poljoprivrede: radnici/radnice na ratarskoj farmi (602 osobe); radnici/radnice za jednostavne vrtlarske i hortikulturne radove (365 osobe); radnici/radnice na poljoprivrednom gospodarstvu mješovite proizvodnje (biljne i stočarske) (280 osobe); i poljoprivredni tehničari/poljoprivredne tehničarke (94 osobe). U usporedbi s 2019. godinom, potražnja za radnicima povećana je jedino unutar skupine zanimanja poljoprivredni tehničari/poljoprivredne tehničarke i to za 19%, dok je u svim ostalim skupinama zanimanja zabilježeno smanjenje potražnje. Tako je najmanji interes zabilježen za skupinu zanimanja voćari/voćarke, vinogradari/vinogradarke i srodna zanimanja gdje je potražnja za radnicima povećana samo 9,1% u odnosu na 2019. godinu; a za skupinu zanimanja ratari/ratarke i povrtlari/povrtlarke potražnja je povećana na 45.5% u odnosu na 2019. godinu. Tako je u Virovitičko-podravskoj županiji u 2021. godini zabilježeno povećanje potražnje za radnicima samo na poljoprivrednim gospodarstvima mješovite proizvodnje (biljna i stočarska) i to za 24,6%. U Požeško-slavonskoj županiji u 2021. godini nije zabilježeno povećanje potražnje za radnicima niti u jednoj skupini zanimanja NKZ-a. U Brodsko-posavskoj županiji u 2021. godini najveće povećanje potražnje za radnicima zabilježeno je u zanimanju radnici/radnice na ratarskoj farmi i to od 1,5%, što je iznimka u odnosu na ostale pokazatelje. Povećanje potražnje za radnicima zabilježeno je i u zanimanju poljoprivredni tehničari/poljoprivredne tehničarke i to 37,5%, te vrtlari/vrtlarke, hortikulturni djelatnici/djelatnice i srodna zanimanja i to 33,3%. Najmanje povećanje je u zanimanju rukovatelji/rukovateljice pokretnim poljoprivrednim i šumarskim strojevima i to za 20%. U Osječko-baranjskoj županiji u 2021. godini jedino povećanje potražnje za radnicima zabilježeno je u zanimanju poljoprivredni tehničari/poljoprivredne tehničarke i to za 145,5%. Najmanje povećanje je u zanimanju radnici/radnice za jednostavne vrtlarske i hortikulturne radove i to za 30,8%. U toj županiji jedino za zanimanje poljoprivrednici/poljoprivrednice mješovite poljoprivredne proizvodnje (biljna i stočarska) nije zabilježena potražnja za radnicima. U konačnici, u Vukovarsko-srijemskoj županiji u 2021. godini najveće povećanje potražnje za radnicima zabilježeno je u zanimanju rukovatelji/rukovateljice pokretnim poljoprivrednim i šumarskim strojevima i to za 150%, a u zanimanju radnici/radnice za jednostavne vrtlarske i hortikulturne radove za 17,1%. Najmanje povećanje je u zanimanju radnici/radnice na poljoprivrednom gospodarstvu mješovite proizvodnje (biljne i stočarske) i to za 9,9%. Za dva zanimanja nije zabilježena potražnja za radnicima. Na temelju gore prikazanih podataka, moguće je zaključiti kako postoje zanimanja za koja tijekom posljednje tri godine nije bilo nikakve potražnje kao što je zanimanje poljoprivrednici/poljoprivrednice mješovite poljoprivredne

proizvodnje (biljna i stočarska). Istovremeno je za neka zanimanja postojao veliki interes što upućuje na zaključak da se obrazovni programi i stručno usavršavanje i osposobljavanje za sektor poljoprivrede treba prilagoditi potrebama tržišta rada, te da se uz angažiranje svih prethodno navedenih institucionalnih, ljudskih, materijalnih i financijskih resursa depopulacija Istoka Hrvatske može usporiti i promijeniti.

7. Zaključak

Može li RCK Vinkovci svojim budućim djelovanjem i radom proizvesti traženu radnu snagu za tržište rada u sektoru poljoprivrede i na taj način aktivno sudjelovao ne samo u gospodarskom i društveno-političkom razvoju Istočne Hrvatske, nego i demografskoj revitalizaciji pet istočnohrvatskih županija? Ako se u obzir uzmu nalazi prethodno prikazanih rezultata provedenih analiza za sektor poljoprivrede u Hrvatskoj i oslanjajući se na izvješća Ministarstva poljoprivrede u kojima se tvrdi kako je došlo do povećanja udjela primarnih djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u bruto realiziranoj društvenoj vrijednosti Hrvatske od 2021. godine do danas; onda je za sve one detektirane pozitivne trendove ali i izazove hrvatske poljoprivrede važnost SOO u tom sektoru ključna.

Naime, dan 31. prosinca 2021. godine (Godišnje izvješće 2022) u Hrvatskoj je bilo registrirano 170 000 poljoprivrednika, koji su koristili 1,16 milijuna hektara poljoprivrednog zemljišta i ono je najvećim dijelom bilo u njihovom vlasništvu (55%) dok se u zakupu nalazi 22,1% i daljnjih 8,8% je državno zemljište u zakupu (Godišnje izvješće 2022). Naime, 70% poljoprivrednika koristi manje od 5 ha poljoprivrednog zemljišta, dok je hrvatski prosjek 6.8 hektara. U Hrvatskoj su nositelji poljoprivredne proizvodnje obiteljska poljoprivredna gospodarstva na kojima poslove obavljaju uglavnom članovi obitelji, odnosno neplaćena radna snaga, a ona u strukturi uloženog rada u 2021. godini čini 91,2% (Godišnje izvješće 2022). Premda od ukupnog broja upisanih poljoprivrednika (170 436) OPG-ovi čine 82,9%, njihov broj bilježi smanjenje zbog novog zakonodavnog okvira i činjenice da sada novim preustrojem raste broj samoopskrbnih poljoprivrednih gospodarstava (SOPG) (Godišnje izvješće 2022). Većina nositelja poljoprivrednih gospodstava (OPG) spada u dobnu skupinu starijih od 65 godina starosti, iako je zabilježen rast udjela mlađih nositelja poljoprivrednih gospodarstava u 2021. godini (od 14,2%). Najveći broj nositelja poljoprivrednih gospodarstava ima srednju stručnu spremu (37%), dok je udio onih sa završenim fakultetom i višom školom 8,3% što predstavlja pozitivan faktor u razvoju poljoprivrednog sektora u Hrvatskoj. Situacija je kod tržišno orijentiranih poljoprivrednika nešto drugačija. Oni u prosjeku koriste 14,7 ha poljoprivrednog zemljišta, drže 7,9 stočnih jedinica i ostvaruju prosječno neto dodanu vrijednost od 19.180 eura po gospodarstvu (Godišnje izvješće 2022). Unatoč ostvarenom rastu u odnosu na 2020. godinu, tržišno orijentirani poljoprivrednici i dalje ostvaruju tek 51% neto dodane vrijednosti od one koju prosječno ostvaruju poljoprivredna gospodarstva u Europskoj uniji. U 2021. godini je uloženi rad u poljoprivredi manji za 171 000 jedinica godišnjega rada u usporedbi s prethodnom godinom (0,6%). Međutim, prema podatcima Hrvatske

gospodarske komore godišnja vrijednost hrvatskog tržišta ekoloških proizvoda iznosi oko 99 milijuna eura, odnosno 23,6 eura po stanovniku, dok je udio potrošnje ekoloških proizvoda u ukupnoj potrošnji u 2021. godini iznosio 2,2% (Godišnje izvješće 2022). U svjetlu ovih postignuća hrvatske poljoprivrede prema službenim podatcima moguće je izdvojiti dva razvojna područja za koje postoji veliki potencijal za napredak i boljitak ne samo poljoprivrednog sektora i proizvodnje kao takve, nego i samih poljoprivrednika i proizvođača prehrambene industrije (Godišnje izvješće 2022). Prvo ključno područje odnosi se na ulaganje i promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima, uz kontinuirano jačanje poveznica između poljoprivrede, proizvodnje hrane i šumarstva te istraživanja i inovacija u svrhu boljeg upravljanja okolišem i ekološkom učinkovitosti. U tom smislu neizostavno je poticanje cjeloživotnog učenja i stručne izobrazbe u sektorima poljoprivrede i šumarstva. Drugo ključno područje, koje se nadovezuje na prvo, podrazumijeva promicanje društvene uključenosti, suzbijanje siromaštva te razvoj gospodarstva u ruralnim područjima. Razvojni disparitet i zaostajanje na regionalnoj razini Hrvatske se na taj način smanjuju kroz olakšavanje diversifikacije, stvaranja i razvoja malih poduzeća, kao i otvaranje radnih mjesta s jedne strane; dok se s druge strane snažno potiče lokalni razvoj u ruralnim područjima. RCK Vinkovci u tom smislu ima osigurane sve preduvjete za proizvodnju traženih kadrova na tržištu rada ali cjeloživotno usavršavanje poljoprivrednika za novo doba automatizacije i digitalizacije poljoprivrede. Utjecaj automatizacije, umjetne inteligencije i digitalnih tehnologija na različite sektore, zanimanja i poslove kao i na kombinaciju vještina koje bi hrvatski zaposlenici trebali imati do 2030. godine oblikovati će trendove na tržištu rada (Budućnost rada u Hrvatskoj, 2021). Predviđa se da će zbog automatizacije nestati oko 340 000 radnih mjesta u Hrvatskoj ali se ipak očekuje kako će ta radna mjesta biti nadomještena gotovo istim brojem novih radnih mjesta u novim zanimanjima i rastućim industrijama (Budućnost rada u Hrvatskoj, 2021). Istovremeno se predviđa kako će do 2030. godine gotovo 140 000 radnika u Hrvatskoj trebati promijeniti svoje zanimanje ako žele ostati konkurentni na tržištu rada (Budućnost rada u Hrvatskoj, 2021). Prihvaćanjem promjena koje će se dogoditi u svijetu rada tijekom tekućeg desetljeća, Hrvatska može izbjeći strukturnu nezaposlenost i stvoriti novo nacionalno bogatstvo na način koji će promicati društvenu uključenost.

Prostorni kapacitet, uvjeti rada i oprema RCK Vinkovci zajedno s ljudskim resursima koje posjeduje prema tome treba strateški pozicionirati na razini pet istočnohrvatskih regija svoj status lidera u profesionalizaciji onih kvalifikacija koje će, pored učenika koje obrazuje i osposobljava, osobama u statusu neaktivnih radnika omogućiti lakši povratak na tržište rada. Kroz promidžbu i aktivno lobiranje mladih za zanimanja u poljoprivredi u generacijama osnovnoškolaca, treba se stvoriti racionalizirana slika mogućnosti zapošljavanja za poslove u kojima oni mogu realizirati vlastiti potencijal kako to na primjer žele mladi u Vukovarsko-srijemskoj županiji (Živić, 2022). Uz društvenu revalorizaciju poljoprivrednih zanimanja koja mogu i imaju potencijal stvoriti dodanu vrijednost proizvodima visoke kvalitete, RCK Vinkovci može stvoriti preduvjete za

kvalitativni iskorak u osmišljavanju specifičnih inovativnih tehnoloških rješenja u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi hrane u suradnji s visokoobrazovnim znanstvenim institucijama. Od ključne je važnosti usvajanje spoznaje kako je odnos između obrazovnih ustanova i poslodavaca recipročan odnos, u kojem s jedne strane, poslodavci utječu na tržište rada potrebom za specifičnom radnom snagom; dok s druge strane, i obrazovne ustanove (pored toga što se trebaju prilagoditi svoje programe obrazovanja s potrebama tržišta rada) istovremeno mogu i utjecati na oblikovanje tržišta rada, pa tako posredno i na poslodavce. Izgradnja mikro-gospodarskih sustava i kraćih lanaca opskrbe hranom predstavlja razvojni okvir svih županija Istoče Hrvatske koje sada imaju mogućnosti stvoriti lokalna gospodarska tržišta i opskrbne lance, omogućiti otvaranje novih radnih mjesta uporabom novih digitalnih tehnologija u funkciji diversifikacije poljoprivrednih djelatnosti. Uloga sustava SOO u tom kontekstu predstavlja ključni aspekt koji određuje budućnost ne samo razvoja, nego i stope zapošljavanja na tržištu rada sektora poljoprivrede koji ima veliki neiskorišteni potencijal, kako u ljudskom kapitalu tako i u prirodnim resursima. Ublažavanje krajnje negativnih demografskih trendova u Hrvatskoj danas nema alternative, što u ovom slučaju znači da poljoprivreda pet istočnohrvatskih županija postaje okosnicom nacionalnog opstanka. Transgeneracijski prijenos iskustva i znanja, uz potporu suvremenih i inovativnih načina poljoprivredne proizvodnje nemoguć je bez izgradnje sustava obrazovanja i osposobljavanja mladih generacija poljoprivrednika čiji rad, proizvodnja i život garantiraju opstojnost i održivost cjelokupnog društva i države. RCK Vinkovci ima jedinstvenu priliku omogućiti povezivanje tržište rada, obrazovnih institucija i lokalnih zajednica nudeći prostor, znanja i kompetencije kako budućim poljoprivrednim djelatnicima, tako i poslodavcima i radnicima, te omogućiti bolji život i prosperitet svim građanima Istoka Hrvatske. U skladu s tim, preporuka je budućim istraživačima i kreatorima razvojnih politika da svoje napore usmjere u sustavno praćenje i analiziranje dosadašnjih procesa obrazovanja, osposobljavanja i zapošljavanja za sektor poljoprivrede kako bi učinkovitost provedenih aktivnost vremenom polučila željene rezultate demografske revitalizacije i ekonomske neovisnosti hrvatskoga gospodarstva.

Literatura

Akrap, A. (2018). Depopulacijske tendencije u Slavoniji. U Šanjek, F., Aračić, P. i Ćurić, M. (Ur.). Kamo ide istočna Hrvatska? Demografsko stanje, prognoze i traženje izlaza iz krize. Zagreb-Đakovo: HAZU, 39-73.

Bryman, A. (2012). Social Research Methods (Fourth edition). Oxford: Oxford University Press.

Budućnost rada u Hrvatskoj: Preobrazba hrvatske radne snage u dobu digitalizacije i automatizacije. (2021). McKinsey&Company Adriatic u suradnji s McKinsey Global Institute. Preuzeto s https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Croatia/Future%20of%20work/Future-of-work-Croatia-HRV.pdf.

Cedefop public opinion survey on vocational education and training in Europe: Croatia. Preuzeto s https://www.cedefop.europa.eu/hr/country-reports/cedefop-public-opinion-survey-vocational-education-and-training-europe-croatia.

Cedefop (2020). Strukovno obrazovanje i osposobljavanje u Hrvatskoj: kratki pregled. Luksemburg: Ured za publikacije. http://data.europa.eu/doi/10.2801/259867 .

Creswell, J. W. (1998). Qualitative inquiry and research design. Thousand Oaks: Sage.

Croatia – European inventory on NQF 2012. Preuzeto s https://www.cedefop.europa.eu/hr/country-reports/croatia-european-inventory-nqf-2012 .

Denzin, N. K. i Lincoln, Y. (1998). Strategies of Qualitative Inquiery. University of California: SAGE Publications.

Gilbert, N. (2008). Researching social life (Third edition). London: Sage Publication Ltd.

Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede u 2021. godini. (2022). Zagreb: Ministarstvo poljoprivrede, Uprava za poljoprivrednu politiku, EU i međunarodnu suradnju. Preuzeto s https://poljoprivreda.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/poljoprivredna_politika/zeleno_izvjesce//2122022ZelenoIzvjesce_2021.pdf

Gyimah, Nathaniel, Assessment of Technical and Vocational Education and Training (TVET) on the development of the World's Economy: Perspective of Africa, Asia and Europe (February 19, 2020). Preuzeto s SSRN: https://ssrn.com/abstract=3541072 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3541072 .

Hazelkorn, E. i Edwards, J. (2019). JRC Science for Policy Report. Skills and Smart Specialisation. The role of Vocational Education and Training in Smart Specialisation. Joint Research Centre. European Commission. Preuzeto s https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/w/skills-and-smart-specialisation-the-role-of-vocational-education-and-training-in-smart-specialisation-strategies .

Key competences in vocational education and training – Croatia 2016. Preuzeto s https://www.cedefop.europa.eu/hr/country-reports/key-competences-vocational-education-and-training-croatia .

Manners, I. (2020). Critical Social Theory Approaches to European integration. In D. Bigo, T. Diez, E. Fanoulis,

Manners, I. (2020). Critical Social Theory Approaches to European integration. In D. Bigo, T. Diez, E. Fanoulis, B. Rosamond, and Y. Stivachtis (Eds.). The Routledge Handbook of Critical European Studies. Routledge, 139-152.

Mejovšek, M. (2008). Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Nacionalna razvojna strategija Republike do 2030. godine (2021). (Narodne novine, broj 13/2021) Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_13_230.html .

Pokos, N. (2017). Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, Političke analize, VIII (31), 16-23.

Pokos, N. (2021). Demografski aspekti suvremenog iseljavanja iz Hrvatske. U Žanić, M., Živić, D., Špoljar Vržina, S. i Miletić, G.M. (Ur.). Suvremene migracije u Republici Hrvatskoj. Uzroci, posljedice i aktualni trendovi. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 11-32.

Program Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2020. – 2024. godine. Preuzeto s https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Dokumenti%20Vlada/Program%20Vlade%20Republike%20Hrvatske%20za%20mandat%202020.%20-%202024..pdf

ReferNet Croatia; Cedefop (2023). Croatia: regional centres of competences in VET reach full-fledged operation. National news on VET. (18. rujna 2024). Preuzeto s https://www.cedefop.europa.eu/hr/news/croatia-regional-centres-competences-vet-reach-full-fledged-operation .

Statistical overviews on VET – Croatia 2017. Preuzeto s https://www.cedefop.europa.eu/hr/country-reports/statistical-overviews-vet-croatia .

Zechmeister, J. S., Zechmeister, E. B. i Shaughnessy, J.J. (2001). Essentials of research methods in psychology. Boston: McGraw-Hill.

Živić, D. (Ur.). (2022). Vukovarsko-srijemska županija. Demografski izazovi, kvaliteta življenja i perspektive razvoja. Zagreb-Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Živić, D. i Šimunić, N. (2024). Demografska održivost postojeće mreže gradova i općina u istočnohrvatskim županijama. U: Ana Rajković Pejić i Domagoj Tomas (Ur.). Lokalna vlast i samouprava u povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanog u Osijeku 22. – 23. rujna 2022. (str. 453-477). Slavonski Brod – Osijek: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.

VINKOVCI REGIONAL COMPETENCE CENTER FOR AGRICULTURE, AGRICULTURAL SURVIVAL AND DEMOGRAPHIC REVITALIZATION OF SLAVONIJA AND BARANJA

Sandra CVIKIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Regional Center Vukovar, J. J. Strossmayera 25, Vukovar, Croatia
sandra.cvikic@pilar.hr
Ružica ZUCIĆ
Agricultural and Forestry School Vinkovci, Vinkovci Regional Competence Center, Hansa Dietricha Genschera 16, Vinkovci, Croatia
zucic@zucic.org

Summary

The demographic revitalization of Slavonija and Baranja is inconceivable without the contemporary development of sustainable agriculture. Ecologically conscious and sustainable agriculture, based on contemporary technological innovations and scientific achievements, is an indispensable requirement for all economies that want to maintain intact their food production and ensure a healthy and quality life for all citizens. Therefore, vocational education, especially agricultural vocational schools, is a crucial and indispensable factor in the future shaping of economic independence of Croatian agriculture. In this regard, schools have continuously improved their human and infrastructural capacities over the years through projects that develop regional competence centers. Regional competence centers are thus an innovative form of education and training that enable continuous professional growth and development of children and youth as a cornerstone of the demographic revitalization of Croatia, Slavonija and Baranja. The aim of this article is to use the case study of Vinkovci to show to what extent and in what way the implemented project of the Regional Competence Center for Agriculture has created the conditions for young and competent people to remain in agricultural production and processing in Slavonija and Baranja. At the same time, on the basis of scientific and professional literature as well as strategy and policy papers at EU, national and regional level, it will try to determine what possibilities regional competence centers have not only to retain young families and businesses, but also to invite them to move to the Croatian east in order to stop and slow down the demographic depletion of this region. In doing so, this paper will apply a qualitative sociological methodology – content analysis of selected relevant texts - and use the critical theory of regional development policy at national and EU level in the context of Croatian regional development.

Keywords: regional competence center for agriculture, youth, education and training, demographic revitalization.

Key message of the paper: The Regional Competence Center for Agriculture Vinkovci, as a creative and innovative form of education and training, actively contributes to the demographic revitalization of Slavonija and Baranja, as it enables the development of the economic independence of agriculture in today's Croatian economy.